

Оливера С. Петровић⁵²
Педагошки факултет Бијељина
Универзитет у Источном Сарајеву

КЉУЧНИ КОНЦЕПТИ У САВРЕМЕНОЈ ПОСТКОЛОНИЈАЛНОЈ ТЕОРИЈИ: МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ, ОТПОР, ХИБРИДНОСТ И КОНЦЕПТ „ДРУГОГ”

Sažetak: *Koncept „drugog” jedan je od najvažnijih u postkolonijalnoj teoriji i njemu će posebno biti posvećena pažnja u ovom radu. Međutim, postoje problemi i složenosti vezane za taj pojam. „Drugog” uključuje dvostrukost i identiteta i različitosti tako da svako „drugog”, svako različito i izdvojeno, u sebi sadrži vrijednosti i značenje kulture kolonizatora čak iako odbija da to jasno definiše. Postkolonijalna teorija je takođe izgrađena na konceptima otpora, otpora kao prevrata, suprotstavljanja ili podražavanja. Taj koncept otpora u sebi nosi ideje o slobodi, identitetu, individualnosti koje možda u istom tom obliku ne postoje u kolonizovanoj kulturi i njihovom pogledu na svijet. U postkolonijalnim studijama često se kao veoma važan koncept navodi hibridnost. On se odnosi na integraciju ili miješanje kulturnih znakova i praksi iz kulture kolonizatora i kolonizovanih. Hibridnost je takođe koristan koncept koji pomaže da se razbije lažni osjećaj da su kolonizovane ili kolonizujuće kulture monolitne i imaju trajne i nepromjenljive odlike. Usko povezan sa svim prethodno navedenim konceptima jeste i koncept multikulturalizma, nezaobilazan u postkolonijalnoj teoriji. Najjednostavnija definicija ovog pojma bila bi da je to svjesnost i prihvatanje činjenice da je priroda svih kultura izrazito višestruka i mješovita. Skoro je nemoguće pronaći neku kulturu koja je bila ili će ikada biti čista, jednostruka, nepomješana, bez primjesa drugih uticaja. Književna djela koja se bave patnjom, rasnom nejednakošću, klasnim razlikama i političkim razmimoilaženjima najbolji su poligon za razumijevanje i tumačenje „drugog”.*

Ključne riječi: *postkolonijalna teorija, multikulturalizam, otpor, hibridnost, koncept „drugog”.*

Koncept „drugog” uključuje dvostrukost i identiteta i različitosti tako da svako „drugog”, svako različito i izdvojeno, u sebi sadrži vrijednosti i značenje kulture kolonizatora čak iako odbija da to jasno definiše. Zapadnjačko shvatanje orijentalnog je bazirano na viđenju svijeta kao podijeljenog na suprotne polove koji se isključuju. Ako je zapad uredan, racionalan, muževan i dobar, onda je orijent haotičan, neracionalan, ženskast i zao. Jednostavno rečeno, svijet se posmatra u crno-bijelom svjetlu i sve je redukovano do ove dihotomije. Priroda i tradicije kolonizovanih naroda je u velikoj mjeri raznolika i njihove kulture i oni kao pripadnici tih kultura podložni su promjenama. Tako da dok su oni „drugi” za kolonizatore istovremeno se mogu međusobno razlikovati i razlikovati se od sopstvene prošlosti. Zbog toga je besmisleno pojednostavljivati ih ili sumirati kroz izraze kao što su „crnačka spoznaja”, „indijska duša”, „domorodačka kultura” i tako dalje. Ovakva totalizacija i pojednostavljivanje često su oblik nostalgije koju više podstiču kolonizatori nego kolonizovani jer im daje osjećaj jedinstva njihove kulture a mističnosti drugih. Za američkog istraživača palestinskog porijekla Edvarda Saida orijentalni diskurs odlikuje predstavljanje kolonizovanih naroda i mjesta kao „drugih”, u smislu tuđinskih, nezapadnih i zbog toga inferiornih. Po njegovim riječima:

„Orijent nije samo Evropi u susjedstvu, on je isto tako i mjesto najvećih, najbogatijih i najstarijih evropskih kolonija, izvor njenih civilizacija i jezika... i istovremeno jedna od njenih najprodubljenijih i najpovratnijih slika o ‘drugome’...” (Said in O'Reilly, 2001:106)

⁵² olivera.petrovic@pfb.ues.rs.ba

U Saidovom djelu *Orijentalizam* (Said, 2003) citirane su riječi Lorda Kromera koji je bio engleski predstavnik u Egiptu od 1882. do 1907. godine. U ovom odlomku Kromer Egipćane opisuje kao „druge” za Evropljane tog vremena. Dok je po njegovom mišljenju, Evropljanin uvijek vođen razumom, sposoban da jasno rasuđuje, po prirodi logičar i skeptičan u smislu da mu je potreban dokaz da bi neku tvrdnju prihvatio kao istinitu, um Istočnjaka je nesposoban da izvuče zaključke iz najjednostavnijih premisa, objašnjenja su mu nepotrebno dugačka i nejasna, sam sebe pobija u više navrata, a i najblaže unakrsno ispitivanje bi ga slomilo. Time se stvara izuzetno plodno tlo za stvaranje i učvršćivanje najrazličitijih predrasuda i stereotipa.

Postkolonijalna teorija je takođe izgrađena na konceptima otpora, otpora kao prevrata, suprotstavljanja ili podražavanja. Taj koncept otpora u sebi nosi ideje o slobodi, identitetu, individualnosti koje možda u istom tom obliku ne postoje u kolonizovanoj kulturi i njihovom pogledu na svijet.

U postkolonijalnim studijama često se kao veoma važan koncept navodi hibridnost. On se odnosi na integraciju ili miješanje kulturnih znakova i praksi iz kulture kolonizatora i kolonizovanih. Asimilacija i prilagođavanje kulturnih praksi, međusobno obogaćivanje kultura može se posmatrati kao pozitivno i dinamično, ali i kao opresivno. Hibridnost je takođe koristan koncept koji pomaže da se razbije lažni osjećaj da su kolonizovane ili kolonizujuće kulture monolitne i imaju trajne i nepromjenljive odlike. Endru Smit u Kembriđovom priručniku za postkolonijalne književne studije u poglavlju o migracijama i hibridnosti razlikuje dva savremena načina za tumačenje termina hibridnost, posebno u odnosu na kulturološka pitanja. Prvo značenje riječi odnosi se na svakodnevnu upotrebu termina, a drugo na način na koji se hibridnost tretira u savremenoj kritičkoj teoriji. U svakodnevnoj upotrebi, kada se, na primjer, Amerika ili Velika Britanija posmatraju kao izuzetno multikulturalna društva, hibridnost označava miješanje odvojenih i različitih načina života. Postoji i idealizovani liberalni pogled na hibridizaciju i u tom slučaju podrazumijeva osnovu za jednakost, uzajamno poštovanje, toleranciju, bespredrasudnost – ukratko, viziju čija neodrživost postaje jasna pri samom dodiru sa realnostima društvenog života, pa čak i u najtolerantnijim društvima. U drugom značenju, na teoretskom nivou, primjetno je da ova ideja hibridnosti kao sinonima različitosti i multikulturalizma nastavlja da se oslanja na pretpostavku da su drevni, nekada odvojeni i različiti kulturni poreci tek sada počeli da se susreću u kontekstu globalne migracije. Iako je govor rasizma i diskriminacije isključen, ovo viđenje kulture još uvijek je u sijenci esencijalističkih pretpostavki o narodima i njihovim načinima življenja. Za to vrijeme jezik uvažavanja različitosti i integrisanja, toliko naglašen i u političkim i u institucionalnim dokumentima, kao i u štampi, čini se samo maskira nepromijenjenu strukturalnu nejednakost. (Smith in Lazarus, 2004)

Prikazivanje ovih raznolikih i često hibridnih, mnogojezičnih i multivalentnih kulturnih mjesta ne slični prikazivanju građanske kulture u zapadnoj umjetnosti. Poznati indijski postkolonijalni teoretičar Homi Baba bavi se ovim pitanjem prikazivanja i značenja. Tako u svom članku objavljenom u knjizi *Redrawing The Boundaries: The Transformation Of English And American Literary Studies* (Greenblatt and Gunn, 1992) kaže:

„Kultura kao strategija preživljavanja je istovremeno i transnacionalna i translatorna. Transnacionalna je zbog toga što su savremene postkolonijalne rasprave ukorijenjene u određenim istorijama kulturnog premiještanja. Kultura je translatorna iz razloga što ovako prostrane istorije premiještanja – sada praćene teritorijalnim ambicijama tehnologija globalnih medija – čine veoma složenim pitanje šta kultura označava i šta je označeno kulturom. Postaje ključno napraviti razliku između, sa jedne strane, sličnosti simbola širom različitih kulturnih iskustava – u književnosti, umjetnosti, muzici, ritualima, životu, smrti - i društvenih posebnosti svakog ovog proizvoda značenja s obzirom da oni cirkulišu kao znakovi u okviru specifičnih kontekstualnih lokacija i društvenih sistema vrijednosti. Transnacionalna dimenzija kulturne transformacije – migracije, dijaspora, premiještanja i izmiještanja – čine proces kulturne translacije složenim oblikom dodjeljivanja značenja. Tako se naturalizovani, ujednačeni diskurs nacija, naroda ili autentične narodne tradicije, posebno oni čvrsto ukorijenjeni kulturni mitovi, ne mogu bez muke objasniti. Velika, ali uznemiravajuća, prednost ove pozicije je to što vas čini veoma svjesnim građenjem kulture i otkrićem tradicije.” (Bhabha in Greenblatt and Gunn, 1992)

Usko povezan sa svim prethodno navedenim konceptima jeste i koncept multikulturalizma, nezaobilazan u postkolonijalnoj teoriji i od velike važnosti za ovaj rad. Najjednostavnija definicija ovog pojma bila bi da je to svjesnost i prihvatanje činjenice da je priroda svih kultura izrazito višestruka i mješovita. Skoro je nemoguće pronaći neku kulturu koja je bila ili će ikada biti čista, jednostruka, nepomješana, bez primjesa drugih uticaja. Međutim, postoje različita viđenja toga šta pojam multikulturalan u stvari znači. Rob Poup u svojoj studiji o engleskom jeziku, književnosti i kulturi navodi neka od značenja vezana za ovaj termin. Po njemu, multikulturalan može da znači:

- **višerasni**, i u tom slučaju naglasak je na očiglednim razlikama u boji kože, teksturi kose i fizičkoj građi (bijela, crna, žuta rasa). *Rasa* je ovdje ključni termin, koncept koji je još uvijek opterećen stanovištima o određenim psihološkim tipovima ljudi i posebno neumjesnim vjerovanjem da pripadnici različitih rasa imaju suštinski različite fizičke i mentalne sposobnosti. Od toga i potiče negativno značenje termina *rasizam*.

- **multietnički**, gdje je težište više na društvenoj organizaciji i kulturnim običajima (naprimjer, odjevanje ili običaji vezani za stupanje u brak) nego na psihološkoj građi. Nacionalnost (od grčke riječi *ethnos* što znači nacija) tako zaobilazi biološki determinizam termina rasa i prepoznaje činjenicu da ljudi mogu biti rođeni u određenoj grupi ali da kasnije mogu preuzeti kulturne običaje druge grupe. Etničnost tako nudi mogućnost kulturne promjene i različitosti dok rasa podrazumijeva biološki određenu nepromjenljivost. Zbog toga je etničnost termin koji se pozitivno vrednuje. Nasuprot njemu, etnocentričnost ima negativnu konotaciju jer se odnosi na nastojanje da se privileguje ili stavi u središte samo jedna kultura dok bi sve druge na taj način bile marginalizovane ili odbačene (anglocentrizam, evrocentrizam, i slično).

- **kulturne razlike svih vrsta**, razlike u klasi, položaju, staležu, seksualnosti, polu, zanimanju, regionu, starosti, sposobnosti/nеспособnosti, itd. – kao i razlike u rasi i nacionalnosti. Iako je ponekad preširok i potencijalno laskav, ovaj pojam multikulturalizma u širem smislu ima veliki prednost što se ne koncentriše na jednu kulturnu razliku i tako isključuje sve druge. U ovom smislu, on ukazuje na mnogostrukost kulturnih razlika i složenost njihove međusobne povezanosti. (Pope, 1998)

Na kraju, ne treba zaboraviti da se termin multikulturalizam često koristi na površan način u svrhu promovisanja gledišta da svi jednostavno treba sa svima da se slažu – bez obzira na očigledne nejednakosti u pristupu obrazovanju, poslu, stambenom zbrinjavanju, zdravstvenoj njezi, i tako dalje. Na taj način se prikrivaju pukotine u suštinski nejednakom sistemu. Neki navodno multikulturalni programi mogu dovesti do prividnog i slabog usaglašavanja, ali bez rješavanja stvarnih uzroka konflikta. Upotreba samog termina često zavisi i od toga čiji interesi se u stvari zastupaju podržavanjem ili negacijom postojećih kulturnih razlika.

Koncept „drugog” u savremenim postkolonijalnim studijama

U pregledu pod naslovom „*Ključni koncepti postkolonijalnih studija*” posebno mjesto zauzima pitanje „drugog”. Autori Aškroft, Grifits i Tifin navode da je, uopšteno govoreći, „drugog” svaki onaj koji je odvojen i drugačiji od svog „ja” ili svoje prave prirode. Postojanje „drugog” od ključne je važnosti za definisanje toga šta je „normalno” i određivanje sopstvenog mjesta u svijetu koji nas okružuje. (Ashcroft, Griffiths et al., 2000) U postkolonijalnim studijama, kolonizovani subjekt se okarakterise kao „drugog” uz upotrebu pojmova primitivizma i kanibalizma i na taj način se stvara binarna separacija kolonizatora i kolonizovanog i potvrdi se prirodnost i nadmoć kulture kolonizatora i njihovog pogleda na svijet. Termin „drugog” u velikoj mjeri se koristi u egzistencijalnoj filozofiji i to u definisanju odnosa između sopstvenog bića i drugih u stvaranju samosvjesnosti i ideje identiteta. Ipak, definicija ovog termina koji se danas koristi u savremenoj postkolonijalnoj teoriji bazira se na Frojdovoj i post-Frojdovoj analizi formiranja subjektivnosti, a posebno na radu psihoanalitičara i teoretičara kulturnih studija Žaka Lakana (*Jacques Lacan*). Lakan u upotrebi ovog termina pravi razliku između „Drugog” i „drugog” što može dovesti do zabune ali je pravljenje razlike od koristi za postkolonijalnu teoriju. Po Lakanovim riječima „drugog”, sa malim 'd', označava 'drugog' koje liči na 'ja', ono koje dijete otkriva kada pogleda u ogledalo i postane ga

svjesno kao odvojenog bića. Ovo „drugo” važno je u definisanju identiteta. (Ashcroft, Griffiths et al., 2000) U postkolonijalnoj teoriji ono se odnosi na kolonizovane „druge” koji su marginalizovani u imperijalističkom diskursu, propoznatljivi po svojoj različitosti i postaju fokus nadmoći imperijalističkog 'ega'. „Drugo”, sa velikim 'D', Lakan zove veliko „Drugo” u čijem pogledu osoba stiče svoj identitet. Simboličko „Drugo” nije zasebno nego postoji u okviru drugih subjekata kao što su majka ili otac. Tako se „Drugo” može odnositi na majku koja zbog odvajanja od subjekta postaje prvi fokus njegove žudnje, može se odnositi na oca čije „drugo” stavlja subjekta u simbolički poredak, a može se odnositi i na nesvjesni dio ličnosti jer nesvjesno ima strukturu kao jezik koji je odvojen od jezika subjekta. U osnovi, „Drugo” je ključno za subjekta jer subjekat postoji u njegovom pogledu, a prva i najvažnije želja subjekta, po Lakanu, je upravo ta želja da postoji u pogledu „Drugog”. Ovo „Drugo” u imperijalističkom diskursu može da se tumači na dva način. Prvo, ono označava način na koji kolonizovani subjekat stiče osjećaj sopstvenog identiteta kao nečega „drugog”. Drugo, ono postaje ideološki okvir u kome kolonizovani subjekat počinje da poima svijet. U kolonijalnom diskursu, subjektivnosti kolonizovanih se stalno locira u pogledu imperijalističkog „Drugog”. Subjekti se mogu objasniti kroz ideologiju majčinske i njegovateljske funkcije kolonizatorske moći zajedno sa opisima kao što su 'majka Engleska' i 'Dom'. Sa druge strane, simboličko „Drugo” može biti predstavljeno i u figuri oca. Značaj i dominacija imperijalističkog jezika u koji se uvode kolonijalni subjekti daje jasnu sliku moći kolonizatora što je situacija koja metaforički odgovara subjektovom ulasku u simbolički poredak i otkriće zakona oca. Podvojenost kolonijalnog diskursa leži u činjenici da se oba ova oblika „drugog” javljaju u isto vrijeme jer je kolonijalni subjekat istovremeno i 'dijete' carstva i primitivni i degradirani subjekat imperijalističkog diskursa. Stvaranje dominantnog imperijalističkog „Drugog” pojavljuje se u istom procesu u kome kolonijalna „druga” počinju da postoje.

U uvodu svog najpoznatijeg djela *Drug(ačiji) pol* (1949) francuska književnica i predstavница francuske filozofije XX vijeka Simon de Bovoar (*Simone de Beauvoir, 'Women and the Other'*) piše o ženama i pojmu *drugog* i na poseban način se osvrće na sam koncept *drugog*. Kategorija *drugog* za nju je praiskonska kao i sama svijest. I u najprimitivnijim društvima i u najdrevnijim mitologijama mogu se pronaći izrazi dvojnosti – *ja* nasuprot *drugog*. Ovaj dualitet u osnovi nije vezan za polnu podjelu, niti zavisi od iskustvenih činjenica. Ženski element nije bio uključen u parovima poput Urana i Zeusa, Sunca i Mjeseca, dana i noći, dobrog i lošeg, desnog i lijevog, Boga i Satane. Tako Simon de Bovoar smatra *drugog* fundamentalnom kategorijom ljudske misli. (Walder, ed., 1990)

Nijedna grupa nikada nije mogla da ostvari svoj identitet bez postavljanja drugog nasuprot svom ličnom. Ako su tri putnika zauzela jedan kupe u vozu, to je već dovoljno da im na neki neodređen način svi drugi putnici u vozu budu neprijateljsko drugo. U malim mjestima lokalno stanovništvo posmatra sve koji ne potiču iz te sredine kao sumnjive strance, za domaće stanovnike svi oni koji žive u inostranstvu su tuđinci, Jevreji su za antisemite „drugačiji”, crnci „inferiorni” po mišljenju američkih rasista, domaće stanovništvo kolonisti nazivaju domorocima, proleterci su „niža klasa” za povlaštene i tako u nedogled.

Francuski antropolog i etnolog, Klod Levi Stros (*Claude Lévi-Strauss*), često nazivan ocem savremene antropologije, završava svoje čuveno djelo o različitim oblicima primitivnih društava zaključkom: „*Prelaz iz stanja prirode u stanje kulture obilježen je čovjekovom sposobnošću da posmatra biološke odnose kao niz kontrasta; dualitet, promjena, suprotnost i simetrija, bez obzira da li su jasnog ili neodređenog oblika, predstavljaju ne toliko pojave koje treba objasniti koliko fundamentalne i izravno date podatke društvene realnosti.*” (Lévi-Strauss, 1949) Simon de Bovoar kaže, osvrćući se i na Hegela, da stvari postaju jasnije kada u svijesti otkrijemo suštinsko suparništvo prema svakoj drugoj svijesti. Na taj način se subjekat može ostvariti samo kroz suprotstavljanje – postavlja se kao suštinski u odnosu na suprotstavljene drugi koji je nesuštinski objekat. S druge strane, druga svijest, drugi ego, postavlja recipročni zahtjev. Pripadnik jednog naroda je šokiran saznanjem da ga u inostranstvu stanovnici drugih zemalja smatraju tuđincem. Ratovi, svetkovine, trgovanje, sporazumi i takmičenja među plemenima, narodima i klasama pokušavaju da liše kocept *drugog* njegovog osnovnog smisla i da prikažu njegovu relativnost. Tako su pojedinci i grupe, htjeli ne htjeli, natjerani da shvate reciprocitet svojih odnosa.

Uopšteno gledajući, svijest o sopstvenom identitetu uvijek se gradi na osnovu svijesti o onima i onome što mi sami nismo, odnosno o *drugima*. U etničkim okvirima to znači da će određene kulturne grupe da se definišu na osnovu pozivanja na druge grupe različite od njih samih. Naprimjer, Jevrejin svoj identitet

gradi na osnovu svoje svjesnosti da nije pripadnik nežidovske rase, hrišćanin je svjestan da nije Jevrej ili musliman. Brojne britanske šale smišljene su na osnovu navodnih razlika između „jednog Engleza, jednog Irca, jednog Škota i jednog Velšanina”. Jasno je, naravno, da u osnovi ovakvih razlika leže etnički stereotipi i to u većini slučajeva oni negativni, mada povremeno mogu imati i pozitivnu konotaciju. Tako Jevrej može da bude bogobojažljiv ili bogohulan, izraženog porodičnog duha ili gramziv, Škot može da bude pijanica ili pretjerano trijezni prezbiterijanac, velikodušan ili škrt, i tako dalje. Ako se još dodaju fizičke karakteristike ovim karikaturama lako se dobiju rasni stereotipi: blijedoliki Jevrej kukastog nosa ili Škot vatreno crvene kose.

Očigledna je duboko psihološka kao i društvena dimenzija ovog procesa. Osoba koja sebe smatra 'čisto bijelom' stvara ovu sliku o sebi na osnovu jednako ekstremnog prikaza 'čisto crnog'. Na taj način postaje dio procesa samodefinisanja u kojem je neophodno prisustvo 'drugog' da bi se održala određena dinamika te definicije. I obrnuto naravno vrijedi. Svijest o 'čisto crnom' zahtjeva sliku 'čisto bijelog' da bi ostvarilo svoju samodefiniciju. Slične procese imamo i kada govorimo sa odobravanjem ili neodobravanjem o nekome ili nečemu, kao naprimjer, 'potpuno engleski', 'istinski ruski', 'sasvim američki' ili 'tipično japanski'. U svim ovim zapažanjima sadržano je i ono što se jasno podrazumijeva ('nimalo engleski', 'netipično japanski' i tako dalje).

Poup daje model dominantnih postkolonijalnih i neokolonijalnih razmišljanja u kome se za pripadnike bijele rase vezuju pojmovi civilizacije, kulture, duše, razuma, mentalnih aktivnosti, medicine, poznatog i tako dalje, nasuprot pojmovima koji idu uz tamnu boju kože: divljaštvo, tijelo, intuicija, manuelne aktivnosti, magija, egzotično. Na ovakve binarne suprotnosti se poziva i one se podrazumijevaju kada se usvoji potpuno pojednostavljeni 'crno-bijeli' pristup etničkoj pripadnosti. Jedno od osnovnih načela evropskog kolonijalizma i otvorenih opravdanja civilizujuće misije je da je 'crni čovjek breme koje nose bijelci'. Navedeni kontrasti potvrđuju gledište da su kolonizatori navodno oni koji pomažu, obučavaju i vode kolonizovane. Suprotnosti iz datog modela protežu se od kolonijalnog do postkolonijalnog i neokolonijalnog svijeta (kroz programe razvojne pomoći zemljama Trećeg svijeta, na primjer). U isto vrijeme, neophodno je uočiti složene odnose između ovih crno-bijelih suprotnosti i onih koje se poistovjećuju sa, na primjer, muškim ili ženskim rodnom, višom (ili srednjom) i radničkom klasom. Tako da postoje brojne komplikacije u načinima na koje gradimo pojmove rase i nacionalne pripadnosti. Ovi okviri se moraju dodati na one koji se odnose na seksualnost i pol, klasu i položaj u društvu, kao i one vezane za obrazovanje, religiju, oblast i slično. Ukratko, čak i ako se ostave po strani pitanja vremena, mjesta i imena, ogromnu razliku pravi da li je ta bijela ili crna osoba, na primjer, žensko, iz više klase i islamske vjeroispovijesti ili muškarac radničke klase i hrišćanin. (Pope, 1998)

Sve navedene binarne opozicije otvaraju pitanja: koji ljudi, grupe ili narodi su u središtu, a koji su marginalizovani ili zanemareni – geografski i društveno? Da li se neka grupa preterano eksponirana, neka nedovoljno predstavlja, neka pogrešno ili se uopšte ne prikazuje? Sve to nas dovodi do brojnih pitanja u vezi sa stereotipima posebno važnim za ovaj rad. Da li su rasni i etnički stereotipi ojačani ili osporeni? Na primjer, koliko fiziološka građa i fizički izgled (boja kože, kose, građa, oblačenje, govor tijela) utiču na određeno kulturološko 'smeštanje' i naše moralne procjene? Ko su ti koje posmatramo kao sebe ili vlastita bića – bliska i poznata, prijateljska i prirodna? A ko su oni koje shvatamo kao 'druge' – udaljene i strane, neprijatne i uz to, najčešće, egzotične i čudne?

„Drugog” se najčešće posmatra u smislu svoje različitosti i raznolikosti, razilaženja i neslaganja sa normom, uobičajenim i prihvaćenim. Sam termin „drugog” preuzet je iz filozofije da se označi promjena u zapadnjačkom shvatanju odnosa između svjesnosti i svijeta iz okruženja. Međutim, ovaj termin je promijenio fokus analize i udaljio se od ovog filozofskog shvatanja „drugog”. Koncept „drugog” se sada koristi i u političkom, kulturnom, lingvističkom i religijskom kontekstu. Bez obzira da li se posmatra sa stanovišta ideologije, psihoanalize ili diskursa izgrađivanje samog subjekta nemoguće je bez posmatranja njegovih „drugih”. Mogućnost dijaloga između različitih rasnih i kulturnih grupa postalo je takođe jedna od važnih upotreba i značenja ovog termina.

U velikom dijelu ljudske kulture primjetan je strah od izuzimanja subjekta izvan norme. Postoje različiti tipovi „drugog”, salemske vještice, moderne feministkinje, književni monstri, imigranti, razočarani tinejdžeri. Književna djela koja se bave patnjom, rasnom nejednakošću, klasnim razlikama i

političkim razmimoilaženjima. Razumijevanje osnovnih razlika koje odvajaju inferiornu manjinu od superiorne većine ključ je za proučavanje tekstova sa kritičkog i objektivnog stanovišta. Analiza izuzimanja „drugog” izničeće na svjetlo razloge za ovaj ksenofobični stav – to će postati način na koji će se odrediti naš sopstveni identitet.

Literatura

1. Lévi-Strauss, Claude: *Les Structures élémentaires de la parenté* (1949), *The Elementary Structures of Kinship*, (ed.), Rodney Needham, trans. J. H. Bell, J. R. von Sturmer, and Rodney Needham, 1969.
2. O'Reilly, Christopher: *Post-Colonial Literature*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
3. Pope, Rob: *The English Studies, An Introduction to Language, Literature and Culture*, Routledge, Oxford, 1998.
4. Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths and Helen Tiffin: *Post-Colonial Studies, The Key Concepts*, Routledge, Oxford, 2000.
5. Greenblatt, Stephen J. and Giles B. Gunn (ed.): *Redrawing The Boundaries: The Transformation Of English And American Literary Studies*, Modern Language Association Of America, New York, 1992.
6. Lazarus, Neil (ed.): *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
7. Said, Edward W.: *Culture and Imperialism*, Vintage, London, 1994.
8. Said, Edward W.: *Orientalism*, Penguin Group, London, 2003.
9. Walder, D. (ed.): *Literature in the Modern World: critical essays and documents*. Oxford University Press, Oxford, 1990.

KEY CONCEPTS IN THE MODERN POSTCOLONIAL THEORY: MULTICULTURALISM, RESISTANCE, HYBRIDITY AND THE CONCEPT OF "OTHERNESS"

Abstract: The concept of "other" is one of the most important in the postcolonial theory and it will be especially attention-focused in this work. However, there are problems and complexities associated with the term. "Other" includes duplicity of both identity and diversity so that each "other", each different and segregated, contains the values and meaning of the coloniser culture even though it refuses to define it clearly. Postcolonial theory has been also built on concepts of resistance, resistance as confrontation or undermining. This concept of resistance carries ideas of freedom, identity, individuality that may not exist in the same form in a colonised culture and their outlook. In the postcolonial studies, hybridity is often mentioned as a very important concept. It refers to the integration or mixing of cultural signs and practices from the culture of colonizers and colonized. Hybridity is also a useful concept that helps to break the false feeling that colonized or colonizing cultures are monolithic and have lasting and unchanging qualities. Closely related to all the above concepts is the concept of multiculturalism, indispensable in the postcolonial theory. The simplest definition of this term would be that it is mindfulness and acceptance of the fact that the nature of all cultures is extremely multifaceted and mixed. It is almost impossible to find a culture that has been or will ever be pure, single, unmoved, without the admixtures of other influences. Literary works dealing with suffering, racial inequality, class differences and political differences are the best training ground for understanding and interpreting the "other."

Key Words: postcolonial theory, multiculturalism, resistance, hybridity, concept of "otherness".